

Шевчук Н. В.
Національна академія Служби безпеки України

ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА: ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті аналізується сутність професійно-етичної компетентності майбутніх перекладачів. Виявлено значущі чинники досліджуваної компетентності. Уточнено зміст професійно-етичної компетентності. Обґрунтовано, що запропонована структура професійно-етичної компетентності перекладача базується на розумінні цієї комплексної дефініції як професійної складової майбутнього спеціаліста, професійності як мети та результату процесу професійної підготовки.

Ключові слова: *зміст, компетенції, компоненти, професійна компетентність, професійно-етична компетентність, структурний компонент, референти-перекладачі, професійна етика.*

Проблема професійно-етичної компетентності перекладачів актуалізувалася у вітчизняній педагогіці на початку ХХІ століття. Насамперед, це пов'язано з процесами модернізації соціально-економічної сфери, змінюваною геополітичною ситуацією в світі, нові виклики суспільства та створення відкритого європейського простору. Особливості етичного виховання в системі фахової підготовки перекладачів повинні бути спрямовані на формування у майбутніх спеціалістів високих моральних якостей та усвідомлення відповідальності за результати своєї діяльності. Референти-перекладачі повинні володіти не лише професійною та мовною компетенцією, але й етичною, і вміти виконувати переклад з огляду на моральний аспект цього виду діяльності.

Аналіз матеріалів з теми дослідження свідчить, що мало уваги приділяється питанням професійної моралі суб'єктів перекладацької діяльності і не досліджений процес її формування в майбутніх перекладачів.

Окремі аспекти професійної етики перекладача знайшли відображення як в роботах вітчизняних (І. С. Алексєєва, В. Н. Комісаров, К. Р. Міньяр-Белоручев, П. Р. Палажченко, А. П. Чужакін), так і зарубіжних дослідників (К. Гердінг-Салас, П. Ньюмарк, Д. Робінзон). У дослідженнях цих науковців у найзагальнішому вигляді окреслені принципи перекладацької етики як регулятора поведінки перекладача під час виконання ним своїх професійних обов'язків. Питання професійної етики добре розроблені на прикладі інших спеціальностей – журналістика (С. В. Криворучко), політологія (К. С. Іваненко), педагогіка (Т. В. Мишаткіна), юриспруденція (А. С. Кобліков) тощо. Крім того, існують загальні дослідження з професійної етики (Е. Г. Федоренко) та етикету (Р. Н. Ботавіна). У дисертаційному дослідженні І. П. Сухачевої окреслені основні напрями формування навчальної етичної діяльності в майбутніх педагогів. За останні роки захищені дисертаційні роботи в галузі професійної підготовки перекладачів, в яких розроблені педагогічні моделі для формування професійно важливих якостей (М. І. Прозорова), етнічної толерантності (М. Є. Орехов), професійної

компетентності (К. В. Шапошніков), професійної майстерності (О. М. Яковлєва), мотивів професійної діяльності (С. О. Шароватова), індивідуального стилю професійного спілкування (Н. М. Соболев).

Перераховані дослідження не можуть розв'язати проблему формування професійно-етичної компетентності майбутніх референтів-перекладачів: підвищення їхнього інтелектуального морального потенціалу, володіння специфічними для етичної компетентності вміннями та знаннями. Не визначена сутність етичної компетентності перекладача, що є суттєвою прогалиною у педагогіці. Існуючі знання потрібно доповнити дослідженнями з механізму формування етичної компетентності, кількісного та якісного складу його компонентів, їхнього взаємозв'язку. Необхідно розробити педагогічну модель, яка б була спрямована на розвиток етичної компетентності майбутніх перекладачів в процесі професійної підготовки.

Метою роботи є аналіз педагогічних літературних джерел, у яких висвітлюються основні проблеми професійної підготовки референтів-перекладачів.

Аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури дозволяє нам зробити такі висновки щодо важливості етичного компоненту професійної діяльності перекладача. По-перше, професія перекладача виконує важливу суспільну функцію. Перекладач у своїй професійній діяльності керується двома мотивами, які мають суто морально-етичний характер: внутрішнім, який спирається на моральну свідомість особистості, та зовнішнім, який базується на силі професійного кодексу спеціаліста. По-друге, розгляд досліджень вітчизняних та іноземних перекладознавців у галузі професійної компетентності перекладача показав невивченість аналізованої проблеми, але вказав на важливість її розв'язання для забезпечення належного рівня професійної діяльності перекладача.

У статті американських дослідників Дж. Чітхема та Дж. Чіверса [1, с. 20] етична компетенція визначається як володіння відповідними особистими та професійними цінностями, а також вміння ефективно їх застосовувати у професійній діяльності. Якщо спеціаліст порушує моральні цінності, обов'язок та відповідальність, то він виявляє етичну некомпетентність і нездатність виконувати суспільне призначення своєї професії.

Канадські науковці зазначають, що поняття "етична компетенція" неоднозначне, оскільки термін "компетенція" означає знання та вміння, які спеціаліст мобілізує у своїй діяльності. Етична компетенція, у свою чергу, відноситься до знань та вмінь, пов'язаних з етикою, яку спеціаліст мобілізує під час своїх стосунків з іншими людьми. Канадська освітня програма передбачає формування двох складових етичної компетенції – практичне судження (розмірковування) та діалог, або комунікативна діяльність, метою якої є спільне розв'язання етичних дилем [2, с. 73]. Практичне судження та діалог доповнюються етичною чутливістю, об'єктивним ставленням та нормативною базою професійної етики.

Британський дослідник А. Фрідмен [3, с. 211] пише, що етична компетенція є здатністю спеціаліста виконувати свою професійну діяльність згідно з моральним кодексом поведінки. Як правило, це означає дії, які базуються на етичних принципах: що правильно і що неправильно з огляду на потреби клієнта. А. Фрідмен також підкреслює, що етична компетенція є тим елементом професійної компетентності, який необхідно включати до професійної підготовки спеціаліста.

У скандинавському етикознавстві зауважується, що поняття “етична компетенція” відрізняється від поняття “етичні знання, професійно-етичні вміння”. Якщо зіставити ці два поняття, то ми побачимо, що особа, яка має теоретичні знання з етики, не обов’язково володіє етичною компетенцією: “можна виявляти добрі знання з цього предмету, але не відрізнитися етичністю своєї поведінки” [4, с. 423].

Шведські науковці Д. Сандберг та А. Таргама [5, с. 158] визначають етичну компетенцію не як знання або навички самі по собі, а як засіб для розв’язання етичного завдання, що стоїть перед спеціалістом. Для цього потрібно розуміти специфіку своєї професійної діяльності, тому компетенція може ототожнюватися із розумінням мети та ситуації. “Професійно-етичні знання, цінності, практичний досвід, особистісні якості тощо є лише оболонкою, яка наповнюється значенням і смыслом лише за умов розуміння їх індивідом” [5, с. 164].

Проаналізувавши сучасні психолого-педагогічні дослідження, вчені дійшли до висновку [6, с. 116], що мають місце неточності, плутання та взаємозаміна термінів “етична компетенція” та “етична компетентність”. Термін “професійно-етична компетенція”, як справедливо стверджують науковці [6, с. 116], є “похідним поняттям від “професійно-етичної компетентності” та означає сферу застосування знань, умінь та навичок людини”. Професійно-етична компетенція завжди постає у трьох психологічних вимірах – це моральне сприйняття, моральне судження і моральна поведінка. Вона охоплює якості, що базуються на системі загальних цінностей [7, с. 65]. Тоді як “професійно-етична компетентність” є складною, інтегративною, багатофакторною, багатоаспектною якістю особистості, що формується на основі знань, умінь, навичок, практичного досвіду самостійної діяльності в певній сфері та проявляється як здатність та готовність діяти згідно із особистим моральним кодексом та професійною відповідальністю [6, с. 117]. Дослідниця характеризує компетентність через: оперативність та мобільність знань, здатність застосовувати та інтергувати їх у кожній конкретній ситуації з урахуванням різних аспектів; здатність та готовність приймати рішення, схилиючись при цьому до найоптимальнішого в даному випадку варіанту; здатність до організації соціальної дії та співорганізації всіх необхідних для цього ресурсів; комунікативні вміння, які дозволяють доцільно вибудовувати взаємодії з іншими людьми в рамках діяльності; наявність певних ціннісних орієнтацій, світоглядної позиції,

загальної та етичної культури, мотивів діяльності; устремління та здатність розвивати свій творчий потенціал, опанувати нові способи дії.

Проаналізувавши науковий дискурс етикознавців, можемо зробити такі важливі для нашого дослідження висновки. По-перше, сутність етичної компетенції у найзагальнішому вигляді складають такі явища, як: знання про етичні норми поведінки; готовність брати на себе обов'язок та відповідальність; вміння розв'язувати етичні дилеми; моральне судження. По-друге, ми згодні з поглядами іноземних науковців, що етична компетенція передбачає наявність сукупності психологічно-особистісних якостей: раціональність, емоційність, проникливість, інтуїція. Професійно-етична компетенція перекладача визначається специфікою професійної діяльності, на основі якої складається нормативна база професійної етики перекладача.

Термін "професійна етика" вживається у трьох різних, але взаємопов'язаних значеннях [8, с. 245]. Найчастіше цей термін вживається на позначення етики всіх професій. Згідно з цим розумінням всі професії мають подібні етичні норми та обов'язки, які вимагають особистісної та професійної цілісності спеціаліста, чесності, надання підтримки іншим людям, поваги демократичних процесів. При другому розуміння професійної етики увага концентрується на певній професії та виділенні нормативних характеристик, властивих лише цій професії. Третє значення терміна вживається при аналізі тих етичних норм, які виявляє спеціаліст, та розгляді їхньої доцільності для певної професії. Загалом, підсумовує Д. Вілкінс, професійна етика вивчає цінності, обов'язки, види відповідальності, які керують поведінкою спеціаліста.

Кожна професійна група має свої етичні обов'язки та норми, розробка яких є неодмінною умовою підвищення професіоналізації діяльності. Кожна поважаюча себе професія має етичні принципи, котрі повинен дотримуватися фахівець. Професійні етики знаходять відображення у кодексах спеціаліста. Свої етичні кодекси мають передусім ті професії, представники яких тісно пов'язані у своїй діяльності з іншими людьми. Вони стають неодмінним компонентом професійної компетентності спеціаліста.

Завдання професійної етики в тому, щоб вивчити складовий процес віддзеркалення професійних стосунків у моральній свідомості, у морально-професійних нормах, провести чітку межу між морально-професійними явищами і явищами професійної майстерності, вивчити суспільні завдання, цілі професії і їх значущість у соціальному прогресі, саме цим сприяючи їх успішному виконанню. Важливим предметом вивчення професійної етики є моральні якості спеціаліста, які забезпечують найкраще виконання професійного обов'язку.

Загальні етичні норми визначаються професійними стосунками, в які потрапляє спеціаліст. Залежно від їхніх видів, виділяють типові ситуації професійної діяльності, до якої людина залучається зі своїм суб'єктивним світом почуттів, переживань, прагнень, переконань, моральних оцінок. До системи професійно-моральних стосунків відносять: а) ставлення

спеціаліста до об'єкта своєї праці; б) стосунки спеціаліста з колегами; в) ставлення спеціаліста до суспільства. На цій підставі, в етиці перекладача можна виділити стосунки: перекладач-замовник, перекладач-перекладач, перекладач-організація.

На базі професійних стосунків розробляють специфічні моральні норми та принципи того чи іншого спеціаліста. Етичний кодекс перекладача традиційно охоплює принципи конфіденційності, точності, нейтральності тощо.

Розробка професійної етики певного виду діяльності є ознакою її гуманізації. Адже етичні норми та принципи покликані забезпечити моральний характер професійних взаємовідносин. Професійна етика сприяє виробленню у працівника здатності до максимальної моральної орієнтації.

Основою складання загальних та специфічних принципів і норм професійної етики слугують такі поняття моральної свідомості, як “добро”, “справедливість”, “обов'язок”, “відповідальність”, “совість”, “гідність і честь”, “гуманізм”. Вони відображають найсуттєвіші елементи моралі. Розкриємо кожне з цих понять.

Добро – категорія етики, яка об'єднує все, що має позитивне моральне значення. До позитивних моральних якостей входять чесність, гуманність, мужність, безкорисливість, вірність тощо.

Справедливість у загальному розумінні виходить із визнання рівності між всіма людьми. У професійній етиці перекладача ця категорія знаходить вираження у принципі толерантності до учасників комунікації.

Обов'язок – одна із основних категорій етики, що означає ставлення особистості до суспільства і перетворення загальних вимог моральності на особисте завдання. Це сукупність моральних зобов'язань перед суспільством та окремими його членами. Найголовнішим обов'язком перекладача, враховуючи суспільне призначення його професії, є успішне виконання своїх функцій посередника у спілкуванні між людьми відмінних мов і культур.

Відповідальність – усвідомлення особистістю відповідності результатів своїх дій поставленим цілям, змісту прийнятих у суспільстві моральних норм. Якщо ця відповідність дотримується, то у людини з'являється відчуття виконаного обов'язку. В етиці перекладача відповідальність є чи не найцентральнішим поняттям моральної свідомості. Адже перекладач “несе повну відповідальність за якість своєї роботи, за моральний і матеріальний збиток, котрий може стати результатом його несумлінності” [9]. Перекладацька діяльність пов'язана з правовою та моральною відповідальністю спеціаліста.

Совість – суб'єктивне усвідомлення особистістю свого обов'язку і відповідальності перед суспільством і самим собою. Вона характеризує здатність індивіда здійснювати моральний самоконтроль. Дотримання самих принципів професійної етики є питанням совісті людини.

Гідність – категорія етики, яка означає особливе моральне ставлення особистості до самої себе і ставлення до неї з боку суспільства, це форма самоствердження людини. Розуміння честі людини пов'язується з її моральними заслугами, соціальним станом та родом діяльності. Честь змушує спеціаліста дбати про власну репутацію та престиж своєї професії.

Гуманізм – принцип світобачення, в тому числі моральності, що означає визнання людини найвищою цінністю, віру в людину, його здатність до самовдосконалення, вимогу свободи і захисту достоїнства особистості, ідею про право людини на щастя, про те, що задоволення потреб та інтересів особистості має бути кінцевою метою суспільства.

Перелічені категорії етики одночасно репрезентують найвищий рівень духовних цінностей, котрі виконують своє призначення за наявності у людині позитивних моральних якостей, або чеснот: альтруїзм, співчуття, милосердя, мужність, віра, вимогливість, мудрість, чесність, чутливість, стриманість, самокритичність і т.д.

Для перекладацької діяльності справедливі всі основні поняття моральної свідомості, однак окремі з них відображають такі аспекти перекладацьких бачень, діяльності та ставлень, які дозволяють виділити перекладацьку етику у відносно самостійний розділ етики. Серед цих категорій – професійний перекладацький обов'язок, кодекс честі перекладача, професійна відповідальність, надійність.

Підкреслимо, що професійна етика передбачає дотримання передусім загальнолюдських моральних норм і принципів, які розкриваються через поняття моральної свідомості. Загальнолюдські моральні цінності слугують основою для формування специфічних професійно-моральних якостей. Так з'являються специфічні норми поведінки для певних видів професійної діяльності. Вони називаються професійними кодексами.

Виникнення і розвиток таких кодексів являє собою одну з ліній морального прогресу людства, оскільки вони відображають зростання цінності особистості і затверджують гуманність у міжособистісних стосунках. Так, наприклад, перекладацька етика висуває до перекладача як робітника сфери обслуговування особливі вимоги до культури спілкування, конфіденційності, пунктуальності, толерантності.

Перераховані вище положення дають обґрунтовану підставу для виділення етичної складової професійної діяльності перекладача в самостійну значущу компетентність, необхідну для успішного виконання спеціалістом своїх професійних обов'язків та задоволення суспільної потреби.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Результативність формування професійно-етичної компетентності майбутніх перекладачів, розробка відповідних методик великою мірою залежить від системності аналізу проблеми, чіткого розуміння структурного та функціонального її наповнення. Тому, перш, ніж формувати певну здатність особистості, уміння, навички, тим більше таку

складну характеристику особистості, як професійно-етичну компетентність, необхідно встановити й проаналізувати її структуру та сутність. Перспективами подальших розвідок у даному напрямку є обґрунтування структурно-функціонального та критеріально-рівневого апарату дослідження, що уможливить ефективне формування та адекватне оцінювання рівнів сформованості професійно-етичної компетентності референтів-перекладачів.

Використана література:

1. *Cheetham G.* Towards a holistic model of professional competence / G. Cheetham, G. Chivers // *Journal of European Industrial Training*. – 1996. – Vol. 20(5). – P. 20–30.
2. *Patenaude J.* Le dialogue comme competence éthique : Thèse de doctorat en philosophie / J. Patenaude. – Québec, 1996. – 324 p.
3. *Friedman A.* Ethical Competence and Professional Associations / A. Friedman. – L. : PARN, 2007. – 286 p.
4. *Rossouw J. G.* Three approaches to teaching business ethics / J. G. Rossouw // *Teaching business ethics*. – 2002. – Vol. 6(4). – P. 411-433.
5. *Sandberg J.* Ledning och forstaelse. Ett kompetensperspektiv pa organisationer (Leadership and understanding. A competence perspective on organizations) / J. Sandberg, A. Targama. – Lund. : Studentlitteratur, 1998. – 121 p.
6. *Вікторова Л. В.* Професійно-етична компетентність лікаря ветеринарної медицини та її особливості / Л. В. Вікторова // *Теоретичні дослідження в психології та педагогіці: матеріали міжнарод. науково-практичної конф. (28 липня, 2012 року, м. Одеса)*, – Одеса : ГО “Південна функція педагогіки”, 2012. – С. 116-121.
7. *Вікторова Л. В.* Оцінювання професійно-етичної компетентності майбутніх ветеринарів / Л. В. Вікторова // *Проблеми і перспективи розвитку педагогічних та психологічних наук в Україні : матеріали дистанційної міжнарод. науково-практичної конф. (18 серпня, 2012 року, м. Харків)*. – Харків : Східноукраїнська організація “Центр пед. досл.”, 2012. – С. 62-67.
8. *Wilkins D.* Redefining the “professional” in professional ethics: An interdisciplinary approach to teaching professionalism // *Law and contemporary problems*, 58, 1995. – P. 241-258.
9. *Jormsri P.* Moral competence in nursing practice / P. Jormsri, W. Kunaviktikul, J. Ketefians, A. Chaowalit // *Nursing Ethics*. – 2005. – Vol. 12 (6). – P. 582-594.

ШЕВЧУК Н. В. Професійно-етическая компетентность переводчиков: понятийно-терминологический аспект.

В статье анализируется структурно-функциональное содержание профессионально-этической компетентности будущих переводчиков. Выявлены значимые факторы исследуемой компетентности. Уточнено содержание профессионально-этической компетентности. Обосновано, что предлагаемая структура профессионально-этической компетентности базируется на понимании этой комплексной дефиниции как профессиональной составляющей будущего специалиста, профессионализма как цели и результата процесса профессиональной подготовки.

Ключевые слова: *содержание, компетенции, компоненты, профессиональная компетентность, профессионально-этическая компетентность, структурный компонент, референты-переводчики, профессиональная этика.*

SHEVCHUK N. V. Professionally ethical competence of translators: the conceptual and terminological aspects.

The article deals with the essence and the structural and functional component of would-be ethical and professional competence. The author describes important factors and specifies the content of the competence in question. The content of professional-ethical competence is specified. The structure proposed of professional-ethical competence is based on understanding this complex definition as

professional component of would-be specialist, professionalism as purpose and result of the process of professional training.

Keywords: *content, competence, components, professional competence, professionally ethics competence, structural component, professional ethics.*

Шульга І. М.
Харківський національний авіаційний університет
імені М. Є. Жуковського "ХАІ"

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕНСИВНИХ МЕТОДІВ У КОРИГУВАЛЬНОМУ ТРЕНІНГУ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ 1 КУРСУ

Статтю присвячено аналізу інтенсивних методів навчання іноземних мов, виокремлено прийоми, що можуть бути використані для коригувального тренінгу з мови навчання для іноземних студентів-нефілологів 1 курсу.

Ключові слова: *інтенсивні методи, іноземні студенти-нефілологи, коригувальний тренінг з мови навчання.*

На початку ХХІ століття зростання міжнародних контактів у різних галузях людської діяльності, обмін науково-технічною інформацією зумовлюють необхідність навчання іноземних мов великої кількості людей. Це потребує від наук, що займаються проблемами білінгвізму, вивчення комунікативних цілей навчання та вирішення практичних методичних завдань.

Потреби мовної підготовки іноземних студентів, що здобувають вищу освіту в українських ВНЗ, необхідність оволодіння мовою у стислі терміни вимагають розробки методик, що реалізують принцип активної комунікативності в навчанні [11].

Сучасна методика викладання іноземним студентам мови навчання [16] серед інших має справу з великою групою майбутніх фахівців у різних галузях, які отримали визначення "студенти-нефілологи" ("студенти немовних спеціальностей"). Завдання розвитку системи вищої освіти України, інтеграція до європейського і світового освітнього простору робить актуальною проблему підвищення якості мовної освіти, ефективності мовної адаптації цієї категорії студентів до умов навчання в українських ВНЗ.

Комплексна мета навчання іноземних студентів мови (української, російської – залежно від їхнього вибору та умов соціокультурного оточення) полягає в реалізації трьох складових: комунікативної, освітньої та виховної, причому освітня та виховна цілі можуть бути реалізовані лише за умов досягнення студентами певного рівня володіння мовою. Це здійснюється шляхом формування у студентів мовних навичок та умінь у читанні, письмі, аудіюванні та говорінні, що забезпечує оволодіння ними обраним фахом, спілкування в умовах нерідного мовного середовища, можливість